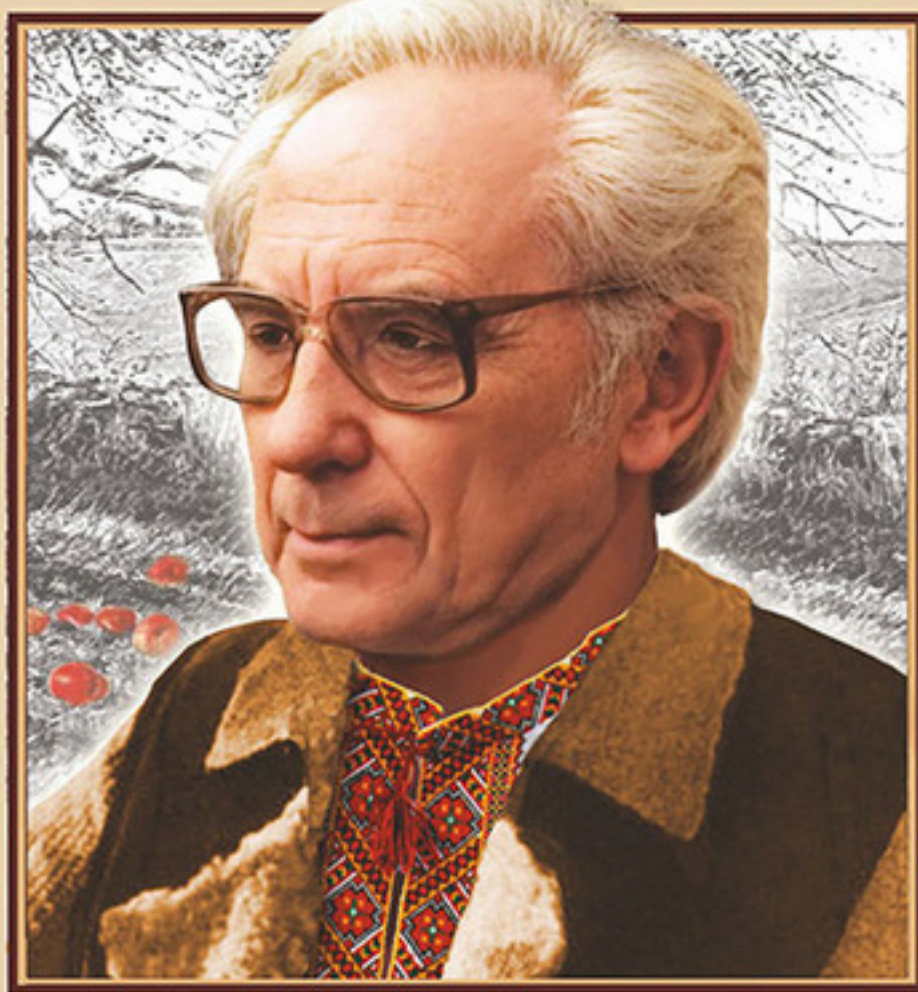

Максим Рильський

ЗНАМЕНІТІ УКРАЇНЦІ

FOLIO

Знамениті українці

Ігор Коляда

Максим Рильський

«Фолио»

2015

ББК 83.3 (4УКР)

Коляда І. А.

Максим Рильський / І. А. Коляда — «Фолио»,
2015 — (Знамениті українці)

ISBN 978-966-03-7047-0

Видатний український поет, перекладач, публіцист, громадський діяч, академік АН України понад 50 років працював у літературі і залишив нам велику спадщину. «Поет – це людина, що палко любить слово, як найгострішу зброю», – говорив Рильський, і він дійсно був «володарем слів ясних і мудрих». Його поезії сповнені щирістю, відвертістю, пронизані мотивами любові до усього суцього. «Читачу! Поглянь, усміхнись: я твій, я не вмер, я живий!» – ці слова спадають на думку, коли читаєш безсмертні вірші Максима Тадейовича Рильського.

ББК 83.3 (4УКР)

ISBN 978-966-03-7047-0

© Коляда І. А., 2015

© Фолио, 2015

Содержание

Розділ перший	6
Розділ другий	10
Розділ третій	16
Розділ четвертий	17
Конец ознакомительного фрагмента.	20

**Ігор Анатолійович Коляда,
Юлія Ігорівна Коляда
Максим Рильський**

*Присвячуємо вірному учневі батька —
лейтенанту Олександру Мончаку,
патріоту, бійцю АТО, що відстоює незалежність України, право
українців на самостійне та вільне життя*

Розділ перший

Рід

Про першоджерела роду існує кілька версій: легендарних та справжніх. Так, свого часу Гліб Лазаревський, приписуючи Рильським князівське походження, виводив їх із літописного Рильська: рід сполонізувався «за часів польської влади на Лівобережжі й потім, з відходом Єреми Вишневецького до Польщі», теж перейшов на Правобережжя. Однак родинні документи Рильських свідчать про їхнє інше минуле, хоча істиною залишається фатальний вплив на рід подій після Люблінської унії. Грунтуючись на матеріалах справи про нобілітацію Тадея Рильського, його брата Юзефа та сестри Магдалени, згадуємо життєпис Рильських відомого середньовічного польського генеалога Каспера Несецького: рід Рильських «гербу Остоя» походить з містечка Старого Рильська біля Рави на Привіслянщині (Мазовецьке князівство). Уже в XVI ст. був численним, поділявся на гілки, так що біля прізвищ стояли прізвиська – «придомки». Характерно, що рід аж до Люблінської унії був українським і православним, як заселені українцями були й ті землі, що належали до Равщини, – українська людність на привіслянських землях була, за визначенням Михайла Грушевського, споконвічною, а за історичними документами, – не пізнішою X – XI ст. Імена та прізвища Рильських Володимир Антонович виписав із протоколів сеймів і сеймиків волинської шляхти, де вони захищали інтереси православної церкви, а отже, не могли бути ніким іншим, як православними українцями.

Події після Люблінської і Берестейської унії змінили становище Рильських. Під впливом могутнього польського тиску члени роду один за одним приймають католицьку віру та спольщуються. Із Люблінською унією пов'язане й те, що вони опиняються на королівській службі і, відповідно, здобувають собі маєтки на Волині та Поділлі, а пізніше – й на Наддніпрянщині. В історії роду всі трагічні злами епохи. Уже в 20-х рр. XVII ст. розпочинається і майже чотири покоління тягнеться судовий процес між Рильськими та Вінницьким єзуїтським колегіумом за маєток Рильських – село Юрківці на Поділлі, відписане єзуїтам Петром Рильським, «каноніком куявським, любельським і вольборським», хоч він і не був єдиним і повноправним власником родинного майна. Рильським, очевидно, загрожувала повна втрата всіх статків: вони завзято борються за свою власність; змінюються імена позивачів (від прадіда до правнуків), судова тяганина триває (як виявиться, невтішно для Рильських, маєток таки пропав). Документи нескінченної судової розправи мають цінність лише для нащадків, дозволяючи встановити імена цілого ряду безпосередніх прашчурів братів Рильських (Войцеха, Івана, Юзефа, Семена та ін.).

Одним із перших на теренах Київського воєводства ще до Хмельниччини з'явився Войцех (Ян або Іван) Рильський (? – не пізніше 1640) – київський гродський писар, що отримав 1639 р. від короля Владислава IV уряд житомирського войського. За сімейною легендою, людина для свого часу непересічна. Про характер, прикмети того визначного на свій час урядовця можемо лише здогадуватися. Мабуть, він був людиною по-своєму методичною і ретельною: дбайливо зібрані ним і збережені документи XVII ст. були конфісковані 1861 р. під час обшуку в маєтку Рильських. 1882 р. Тадеєві Рильському вдалося дістати (уже з архіву Університету Св. Володимира, куди передали документи з поліції) королівську грамоту мешканцям Сквирщини на землю у Київському воєводстві: на її основі селяни могли подати позов про безплатне повернення їм усієї землі в цілому Сквирському повіті (нагадаємо, що позов закінчився для селян утручанням поліції, а для Тадея Рильського – слідчою справою 1882 р.). Спадок по Войцеху був відписаний вінницьким єзуїтам, які утримували колегіум. Відомо, що Войцех мав сина Яна й онуків Юзефа та Олександра. Через долю сина Войцеха – Яна (Івана), онуків Олександра та Юзефа, правнуків Казимира та Семена пролягли події Хмельниччини та доби Руїни.

Відомо, що представники роду Рильських досягли значних успіхів, а дехто обіймав навіть найвищі урядові посади Речі Посполитої. Наприклад, Самуель в 1654–1659 рр. був надвірним коронним підскарбієм, а Міхал 1684 року – гостинським каштеляном і сенатором.

Серед пращурів Максима Рильського найцікавішою є постать правнука Войцеха, сина Юзефа – Шимона (Семена) Рильського (червоноградського стольника, власника села Зубарів на Білоцерківщині), який із 1740-х рр. робив кар'єру в управлінні Білоцерківського староства, а в 1760-х рр. уже був його головним управителем. Отримуючи 1100 злотих на рік, Шимон міг також користуватися широкими можливостями, що давала йому ця впливова посада (осадження сіл і законне отримання з них прибутків упродовж окресленого терміну тощо). Як заступник старости, яким із початку 1750-х рр. був відомий магнат Єжи-Август Мнішек, Ш. Рильський упроваджував на Білоцерківщині політичні настанови останнього. Тож Біла Церква була одним із центрів Барської конфедерації. Ш. Рильський також підтримував уніатів в обстоюванні парафій, які у другій половині 1760-х рр. за російської підтримки намагалися перевести на православ'я. Тоді ж, під час Коліївщини, Білу Церкву, якою урядовав Ш. Рильський, не змогли захопити повстанці. Вони обмежилися кількадечним стоянням на передмісті Заріччя. Але події Коліївщини безпосередньо торкнулися одного з його синів – Ромуальда Рильського (прадіда братів Тадея та Юзефа Рильських, прапрадіда Максима Рильського). У часи Коліївщини Ромуальд Рильський, тоді ще 14-літній хлопець, учень Уманського василіанського колегіуму, з іншими підлітками-католиками випадково натрапив на загін гайдамаків, які вирішили їх стратити, але Ромуальд в останню мить, ніби натхнений якимись вищими таємними силами, почав співати відомий у народі чудовий псалом «Пречистая Діво, мати руського краю». Гайдамацький отаман, зворушений псалмом, заплакав і відпустив усіх малолітніх католиків, сказавши: «Нехай йому подякують, що своєю піснею врятував їх од смерті». Спомин про чудесне врятування ніколи не забувався в родині: він ніби проклав невидиму нитку між Рильськими та їхніми селянами-кріпаками. «Оповідь...» Ромуальда Рильського про часи Коліївщини була списана з його уст сином Теодором на прохання «осіб, що були на той час у маєтку» (можливо, на прохання видатного польського поета Северина Гошинського, що певний час переховувався у Рильських), а опублікував її вже його правнук Тадей. В «Оповіді...» дихає кров'ю і пожарами грізна стихія Коліївщини. Відчувається увесь трагізм становища і хлопчика-панача, який навіть не усвідомлює, за що ж він має гинути, і гайдамаків – селян-лицарів із чутливою душею, благородними нахилами, примушених убивати тих, хто непосильним ярмом, нелюдським знущанням довів їх до відчаю. «Та й хто вони були, ці правобережні панове?» – запитував у своїх спогадах товариш студентських літ Тадея Рильського, член київської «Старої Громади» Борис Познанський. І відповідав: у більшості за походженням такі ж самі українці, тільки вивіщені примхами долі, спритністю чи лукавством над своїми ж єдинокровними братами. Коліївщина хоч на хвилю стерла цю гадану вищість, і панство нарешті побачило в своїх кріпаках людей, і саме стало схожим на них. Так і Ромуальд Рильський природно почуває себе в народній стихії: його не дивує, що він знає українську псалму, говорить по-українськи, прості люди переховують і годують його, молодіці й баби рятують на дорозі від розправи; натягнувши лахміття, він мимоволі стає схожим на тих хлопчаків, що їх жене на панщину його тітка (дія відбувається в Соколівці під Уманню). Повагу і любов до простих людей колишній гайдамацький в'язень зумів прищепити не тільки своєму синові і дочкам, а й онукам.

У родині Шимона й Антоніни з Арциховських, крім Ромуальда, народилися також Юзеф, Антоній, Анна, Гелена й Софія (дві останні були згодом за Скальмировським та Олендзьким відповідно). Усі вони були хрещені в Білоцерківському костелі.

Від синів Шимона йдуть три гілки Рильських. Після поділу його спадщини 1778 р. Юзеф і Ромуальд купили в Любомирського с. Почуйки на Сквирщині. Невдовзі в Почуйках мав свою частину й Антоній. Їхні нащадки купували маєтки переважно в цій частині Київ-

щини. Зокрема, Рильським належали містечко Романівка й села Бровки, Дунайка, Ставище та Ярешки.

Дружина Теодора Рильського принесла йому в посаг землі в містечку Ставищах (південна Житомирщина), де і народилися всі його внуки. І, нарешті, 1844 р. Теодор Рильський купив землю (у Юзефа Пшибишевського) в селі Романівці, якій судилося стати місцем понад 30-літньої праці його онука Тадея Рильського та колискою вже його синів та онуків. Дід Тадея Рильського Теодор (? – приблизно 1859) той, хто списував оповідь про Коліївщину з уст батька, був неабиякою людиною на теренах Сквирщини. У спогадах сучасників він – «вольтер'янець і ліберал, яких було багато в давніший час на Україні» (І. Нечуй-Левицький), повітовий маршалок, «чоловік шляхетної пошти», «опікун шляхти убогої» (Є. Івановський). Про громадянську мужність Теодора Рильського можемо судити хоча б з того, що він дав у себе притулок Северинові Гошинському. Твір Ю.-Б. Залеського «Do braci wygnancow», переписаний рукою Теодора Рильського, фігурував серед речових доказів звинувачення у справі його онуків (січень 1861 р.). Тоді ж, 12 січня 1861 р., була конфіскована і велика бібліотека Рильських, зібрана Теодором Рильським (на належність книг саме йому вказував штамп «Teodor Rylski», витиснений на кожній книзі). У слідчій справі зберігся опис десятків книг французькою та польською мовами (існувала ще й німецька частина, обійдена увагою слідчих). Любов до красивого письменства Теодор Рильський передав своїм дітям – синові Розеславу, дочкам Елодії та Пелагії.

Добре й щиро почуття викликає постать Розеслава Рильського, батька Тадея та Юзефа Рильських (діда Максима Рильського), людини надзвичайно лагідної й гуманної. Його портрет із документальною точністю залишив нам Іван Нечуй-Левицький, зобразивши батька свого товариша у повісті «Хмари» під іменем старого Дуніна-Левченка (молоді українофіли збиралися саме в помешканні Рильських): «...пристаркуватий чоловік (дія відбувається у травні 1861 р.)... високий на зріст... дуже добрий, тихий, довгобразий (...). Чорне довге волосся і довгі вуса вже ніби припали сніжком. Карі ясні, але тихі очі світилися розумом (...). До панщаних кріпаків він був ласкавий, а до двірських слуг такий добрий, що на старості літ визволив їх на волю, навіть видавав пенсії грошми та харчами». Такий він і в дописах слідчої справи 1861 р.: Рильському інкримінується те, що він знав про українофільські симпатії своїх синів і підтримував їх. Бачачи, як сини разом із селянами громадять сіно, хвалив їхню роботу («Нехай паничі роблять і помагають»); рятував матеріально їхніх товаришів (дав Володимиру Антоновичу дві тисячі карбованців сріблом на подорож за кордон), захищав народницьку діяльність синів перед сусідами-поміщиками. Є в повісті «Хмари» і портрет дружини Розеслава Рильського Дарії (Дороти), уродженої Трубецької (бабці Максима Рильського). Пані Дарія дуже любила своїх дітей, щиро й сердечно ставилася до молодих товаришів своїх синів («вона була привітна до всіх і ласкава. Добрість і тихість вдачі світилась в її ясних оченнях (...). Здалеки вона здавалась молоденькою блідою утлюю панянкою. Було знати по її делікатному блідому й наче прозорому обличчю», що вона хвора і слаба. Очевидно, що Іванові Нечуєві-Левицькому, як і іншим товаришам Тадея Рильського, дуже подобалася ласкавість і привітність «доброї старенької». Вже аж через сорок три роки після вечірки у Рильських, у листі до Бориса Грінченка, він просив зняти з чернетки «Хмар» невідому замітку «покійниці Дуніна-Левченкова». Очевидно, на час закінчення чернетки (1871) Дарія Рильська уже не жила. «Утла» і делікатна від народження, вона стала жертвою родинної хвороби Рильських – сухот. У матеріалах слідчої справи 1861 р. не раз промайне й силует її бабуні – Пелагії Росцішевської (саме їй інкримінується негативний революціонізуючий вплив на своїх правнуків Тадея та Юзефа). Виявляється, родина Росцішевських уже була відома поліції: ще з 20-х рр. XIX ст. Росцішевські відкрито підтримували взаємини із Сергієм Волконським, Трубецькими, Муравйовим-Апостолом (тими, хто пізніше опинився на чолі повстання декабристів).

Донька Пелагії була одружена з князем Олександром Трубецьким, рідним братом декабриста. Ідеї братньої любові, рівності й братерства були тут давніми.

Не можемо полишити осторонь і світлу постать молодшого брата Тадея Рильського – Юзефа (1842–1862). Все своє коротке життя він ішов слід у слід за старшим братом. Визначальний вплив на його життя, як і на життя його старшого брата, відіграла зустріч із Володимиром Антоновичем (репетитором братів Рильських під час їхнього навчання у Другій київській гімназії). Саме завдяки Юзефові, що, завчасно дізнавшись про обшук у київському помешканні Рильських, за ніч устиг повернутися до родинного маєтку в селі Маковищах на Макарівщині й спалити братові папери, вдалося уникнути арешту і самим Рильським, і їхнім товаришам. Видно, що Юзефа любили: вранці, коли наїхала поліція, прислуга всіляко вигороджувала «паніча», присягаючись, що він нікуди не їздив і нічого не палив. Поліція згодом жорстоко помстилася Юзефові, зволікаючи з видачею йому закордонного паспорта для виїзду на лікування (лікувати хворі на туберкульоз легені). 1862 р. Юзефа не стало.

Так уже склалася доля української еліти, що вона в Київській Русі мусила постійно комусь служити. Спершу – татарським ханам, згодом литовським воєводам, далі – польському королеві та російському цареві... Відповідно, вироблявся і стереотип поведінки – догідництва і зневаги до власного народу. Але в добу Просвітництва XVIII ст. та Українського національного відродження XIX ст. з'явилися роди, що повернулися обличчям до народу, який їх годував. Серед таких родів виділяється рід Рильських з Київської губернії, що подарував Україні нескорених хворобами, поневіряннями, зневагою земляків та переслідуваннями з боку влади вірних синів-патріотів, безкорисливих борців за волю і благополуччя українського народу, які на вівтар цієї боротьби жертвували своє життя.

Розділ другий

Тато

Правнук згаданого Ромуальда і Магдалини з Пашковських, онук сквирського повітового маршалка Теодора й Теклі з Борковських і син Розеслава-Кароля-Теодора-Яна і Дороти з князів Трубецьких (донька мальтійського кавалера, князя Олександра і Людвіки з Росцішевських) Тадеуш-Томаш-Збігнев Рильський народився 21 грудня 1840 р. і був невдовзі хрещений у місцевому костелі.

Навчався Тадей спочатку у Другій київській чоловічій гімназії, потім – у Київському університеті на історико-філологічному факультеті, де разом з братом Йосипом та Володимиром Антоновичем, вийшовши з польського студентського земляцтва, восени 1860 р. заснував гурток, членів якого польські шляхтичі глузливо піддажнювали «хлопоманами», бо вони вивчали життя селян, їхній побут, звичаї. Тому з неабиякою мужністю юний шляхтич, студент Київського університету Тадей Рильський дійшов висновку: «Ми не можемо лишатись колоністами, якщо хочемо бути корисними народові». Під час вакацій «хлопомани» пішки, в селянському одязі обійшли не одну губернію. Хлопомани вважали, за словами Тадея Рильського, що «український народ може добре вирішити свою долю, тільки будучи освіченим». Бачачи безпросвітну темноту народу, вони гаряче обстоювали його права на освіту, на що чули цинічне й погордливе: «Нащо хлопів учити? А хто ж буде орати?».

На ім'я київського генерал-губернатора князя Васильчикова надійшли десятки доносів, у яких озлоблені поміщики скаржилися, що ці студенти намагаються зблизитися з простим людом, прищеплюють йому шкідливі поняття й думки, проповідують ідеї рівності, спільного володіння майном.

У травні 1860 р. Т. Рильський з товаришами постали перед шляхетським судом, який звинуватив їх, польських студентів-шляхтичів, в антипатріотизмі та поширенні атеїзму і вільномудства серед «голоти». А після того, як хлопомани на чолі з Тадеєм Рильським і Володимиром Антоновичем восени 1860 р. вийшли з польського студентського земляцтва, вже київський земський справник Подгурський подав «по інстанції» рапорт про «таємне товариство комуністів». І відкрили справу «О предосудительных сношениях студентов Киевского университета с крестьянами».

«По польських панських дворах ім'я Антоновича і Рильського називано як майбутніх організаторів нової Коліївщини, як майбутніх Гонту і Залізняка», – писав їхній товариш по «Громаді» Михайло Драгоманов.

Після відкриття справи обох братів було віддано під суворий таємний нагляд поліції. «Следить за Рильским в корчмах», «следить за его разговорами с крестьянами», «установить, какие стихи и сочинения читает он крепостным крестьянам, а полученные сведения представлять мне через исправника каждые пять дней» – з настанови таємної інструкції генерал-губернатора князя Васильчикова від 15 грудня 1860 року.

У помешканні братів Тадея та Йосипа Рильських та в маєтку їхнього батька провели обшуки, під час яких знайшли виписки із статті «Права русского народа», вміщеної в «Колоколе», а в їхніх товаришів – портрети Герцена і польського революціонера Канарського в кайданах. Як зазначено в підписаному начальником III відділу Імператорської канцелярії князем Долгоруковим документі, головним доказом вини підозрюваних стали «несколько листов тетради, написанной Фаддеем Рильским на малороссийском языке, в которой рассказывалась история Украины, наполненная местами, могущими возмущать крестьянские умы; так, например, об угнетениях народа, о восстании его под предвод. Хмельницкого, об успехе этого восста-

ния и т. п.». Слідство встановило, що Тадей Рильський «посещал крестьянские избы и шинки», «читал дворовой прислуге поэму „Наймычка”» і співав із селянами народних пісень.

Справа розглядалася в «комиссии по политическим делам» і доповідалася самому цареві. 18 січня 1861 р. слідча комісія при генерал-губернаторі в політичних справах допитала братів Тадея і Йосипа Рильських. Тадея звинуватили в стосунках із селянами, пропаганді комуністичних ідей про рівність, у читанні написаної Рильським «Історії України», де були такі фрази: «Статут Литовський укладали великі пани, і тому він тільки для панів годиться...», «Як настала Хмельниччина, всі горнулися до козацтва, бо щезли пани і поділки на вищі й нижчі стани, всі піднялися на одне діло – визволятися з панського ярма».

Тадей Рильський відкинув усі звинувачення, окрім того, що справді працював із селянами в полі, співав пісні, але пропаганди не вів, своєї «Історії» не читав. Брат Йосип сказав, що нічого не може додати до братових показань.

У листі начальника III відділу В. Долгорукова до міністра народної освіти від 16 лютого 1861 року вказувалося: за «возмутительные действия» Тадея і Йосипа Рильських, на пропозицію київського військового губернатора князя Васильчикова, мали вислати з України, щоб студенти Рильські «по легкомысленной молодости и по дурно направленному воспитанию в доме родителей» не стали жертвою «злочинних» переконань, «высочайше повелено» направити їх у «Великороссию, где неблагонамеренные их стремления не могли быть столь вредными, как там, и где они в обществе с русскими могли бы исправить свой образ мыслей». Начальник III відділу повідомляв міністра народної освіти, що по «всеподданнейшему» його поданні «высочайше повелено исполнить согласно предложения генерал-адъют. кн. Васильчикова». Водночас із цим листом III відділ зобов'язував казанського губернатора взяти під нагляд Рильських, яких мали перевести до Казанського університету.

Ця історія набула широкого розголосу в передових суспільних колах. Олександр Герцен у «Колоколе» запитував: «Чи правда те, що брати Рильські, студенти Київського університету, заслані до Казані за доносом Васильчикова, що вони по-братньому ставляться до своїх селян? Чи правда те?» Ймовірно, це стало причиною скасування «высочайшего повеления», опальних братів залишили довчатись у Києві. Справу «Об обществе хлопоманов и членов оного Антоновиче, Рильском и Чубинском» офіційно закрили лише 15 квітня 1876 року.

1862 року молодший брат Тадея – Йосип помер.

Після закінчення університету, по смерті батька, відмовившись від вигідної пропозиції кар'єри, Тадей Рильський, успадкувавши землі містечка Романівка у Сквирському повіті, в якій господарював сорок років, збудував невеличкий дім, а колишні будівлі дозволив розібрати селянам для їхніх потреб.

Досконало вивчивши цивільні закони, давав безкоштовні юридичні консультації романівцям і жителям навколишніх сіл. Не обмежувався порадами, а складав селянам потрібні папери і виступав у судах як їхній адвокат. Будучи католиком, пустив до свого будинку православну церковно-парафіяльну школу, а потім збудував для неї окреме приміщення, оплачував учителя і майже 20 років був її куратором і викладачем. «У школі було близько сотні учнів, – згадував її випускник Іван Чуприна. – Тадей Розеславович був завжди привітний, лагідний. Купив прилади для фізичного і хімічного кабінетів. Згодом завів вечірні навчання для дорослих. Заснував чималу бібліотеку. Закінчували уроки українською піснею». Про стан школи і роль педагога Тадея Рильський розмірковував у листі до Бориса Познанського (березень 1897 р.), засуджував «суху», часто «злісну офіційність» учительського персоналу, більшість якого не виробляє в собі тип «живого, свідомішого, старшого приятеля шкільної молоді», а уподібнюється автоматів для ставлення оцінок. А в одному з листів до Павла Житецького Т. Рильський скаржився на те, що Сквирська повітова шкільна рада надіслала до Романівки вчительку, яка «має скромну ваду – не вміє навчати, а про іскру захоплення шкільною справою не може бути й мови». Тому «порядок витіснив там і знання, і жвавість», – писав він і просив товариша

сприяти тому, щоб у школу призначили вчителя, рекомендованого київськими знайомими. Старання католика Тадея Рильського про освіту православного люду були навіть відзначені подякою і благословенням... митрополита Київського Платона.

Ця добра справа забрала в її запровадника чимало сил і здоров'я.

Т. Рильський зажив слави доброго агронома та економіста. Селяни разом з ним постачали хліб аж до Кенігсберга. Це свідчить про те, що в Романівці вирощували добірне зерно. Тадей Розеславович допоміг сільській громаді дешево купити землю в сільського поміщика, а місцевим чиновникам – закріпити за собою чиншові ґрунти (орендовані землі).

Він пильно вивчав життя народу і писав про тяжке становище пореформеного села, виступав проти таких «людинолюбців», для яких село – лиш екзотика з жайворонками над плугом і солов'ями в садку, обстоював право народу на освіту.

1861 р. Т. Рильський почав друкувати свої праці з етнографії та економіки в часописі «Основа», який виходив у Санкт-Петербурзі. Далі розвинув економіко-правову тему в «Киевской старине» і найбільшому за обсягом творі «Студії над основами розкладу багатства». Т. Рильський розглядає теорію вартості, співвідношення між капіталом і працею. За його дослідженнями, відносини у промисловості характеризуються свободою економічних чинників, індивідуальною власністю на всі матеріальні блага; праця – єдина основа і джерело власності. Згідно з Тадеєм Рильським, має бути як суспільне капіталістичне, так і приватне капіталістичне господарство. Селянство повинне орендувати землю в держави. Класову боротьбу Рильський не вважав рецептом для вирішення суспільних проблем. З теоретичних посилянь впливають практичні висновки. Давши яскраву та об'єктивну оцінку становищу робітників у поміщицьких економіях, Т. Рильський закликає заробітчан до організованого (але ненасильницького) опору кабальницьким намаганням поміщиків. Серед інших вимог має бути скорочення робочого дня до десяти годин, дотримання безпечних умов праці (наприклад, наявність загороджених пасів у молотарок), у степу – облаштування просторих куренів для відпочинку, налагодження харчування та лікарської допомоги тощо.

Тадей Розеславович пише українською мовою популярні книжечки для селян: «Сільські пригоди» – з практичними порадами про право випасу селянської худоби в поміщицьких лісах, вигіднішого ведення сільського господарства; «Херсонські заробітки» – про те, як селяни Київської, Полтавської, Чернігівської та Подільської губерній ходять улітку на заробітки до Херсонської губернії, які там гроші платять, скільки коштує проїзд і як доїхати – своєрідне керівництво для заробітчан.

Свої спостереження як за часів молодості, так і зрілого віку Тадей Рильський викладає у працях: «До вивчення українського народного світогляду» і «Нариси про правові норми економічного життя». Так, праця «До вивчення українського народного світогляду» (друкувалася в журналі «Киевская старина» кількома частинами з 1888 по 1903 рік) насичена різноманітними фактами, самобутня, бо автор свідомо покладався на спогади і спостереження: «бажаю обмежитися баченим і почутим мною». Він із симпатією писав про працелюбність народу, про зародження в його середовищі «попиту на більш широке розумове життя», вірив у його творчі здібності. «...Людам, котрим, хтівши не хтівши, приходится раз у раз покликаться на сільський люд, – зауважував Т. Рильський, – годиться дещо більше знати про головну підставу його економічного існування, аніж тільки про «садок вишневий коло хати» та про порчу пісні і костюма».

Неопублікована творча спадщина Тадея Рильського також значна. Це «Заметки о внутренней жизни Гетманщины», «2-й семестр, у 3-х зошитах», 1863 рік, очевидно, це – курс лекцій, який Т. Рильський читав у недільних школах: «Заметки, выписки по всеобщей и русской истории», «Замітки по історії англійських селян», «Історичний перегляд репортиційних сунків у селян», «Історія Англії до 60 рр. XIX століття», «Статистично-економічні відомості по країнах Західної Європи».

На початку 1870-х рр. поживалася робота київської «Громади» – просвітницька, видавнича. Тадей Рильський – активний її член. Серед його друзів були композитор Миколи Лисенко, професор університету, історик Володимир Антонович, перший ректор Київського університету, видатний учений Михайло Максимович, письменник Михайло Старицький, мовознавці Павло Житецький і Кость Михальчук.

Тадей Рильський записував у Романівці й навколишніх селах народні пісні й найкраще з цього «улову» надсилав до Києва Миколі Лисенку, пишаючись тим, що романівські парубки й дівчата найспівучіші в Україні. Саме від романівців записані такі перлини, як «За Сибіром сонце сходить», «Ой ти зіронько та вечірняя», «Ой хмариться – дощ буде» – всі вони опубліковані в обробці Миколи Лисенка.

В архіві композитора зберігся зошит, в якому рукою Тадея Рильського записано 31 пісню (там же Микола Віталійович зробив до них записи мелодій).

Т. Рильський також доклав рук, зокрема, збираючи матеріали для «Словника української мови».

Часто ім'я Т. Рильського з'являлося на сторінках польських видань: він писав трьома мовами – українською, російською і польською. Так, 1875 р. в Києві вийшла праця Т. Рильського «Дім заробітковий і сучасний економічний порядок» (польською мовою).

Із середини 1890-х років Т. Рильський разом з М. Лисенком, М. Старицьким та Лесею Українкою був серед членів правління Літературно-артистичного товариства в Києві (закрите царським урядом 1905 року).

Підпис Тадея Розеславовича бачимо на адресі Іванові Франку з нагоди його 25-літньої «невтомної праці... на ниві науки, літератури і суспільності» поруч з іменами Миколи Лисенка, Володимира Антоновича, Івана Нечуя-Левицького, Олени Пчілки, Лесі Українки, Миколи Вороного, Євгена Тимченка.

Перший шлюб Тадея Рильського із троюрідною тіткою, онучкою Антонія та правнучкою Шимона Рильських, закінчився її передчасною смертю. Удруге, 1878 р., Рильський одружився з Меланією Федорівною Чуприною, що походила з українських селян, предки якої були звільнені з кріпацтва ще Теодором Рильським.

Нашадок князівського роду Рильських, Тадей Розеславович з дружиною Меланією Федорівною привели у світ трьох синів: старшого Івана 1879 р. народження, середульшого Богдана – 1882-го і молодшого Максима – 1895 р. Діти, народжені Меланією, без урахування думки батьків, мусили бути православними, бо такими були вимоги чинного тоді законодавства Російської імперії до народжених у двообрядових родинах. Сини Тадея успадкували батьківський маєток і були визнані у спадковому дворянстві (так, майбутній класик української літератури Максим Рильський Київським дворянським депутатським зібранням був визнаний у російському дворянстві. Це рішення було затверджено 1915 р. в Петербурзі указом Уряду юного Сенату).

Іван Рильський закінчив юридичний факультет Київського університету. В інституті рукопису НБУ ім. В. Вернадського у фонді 114 зберігаються рецензії Івана Рильського на книжку Бикова «Англія та англичане. Боротьба їх за волю і парламент» та брошуру Одарки Романової «Індія та індуси» (обидві рецензії датовані початком ХХ століття); також на книжку Кульжинського «Канада» і брошуру В. Корольова «Дотепне харчування подвірної худоби». Після революції Іван Тадейович учителював у Романівці, в школі, яку організував разом з братами Богданом та Максимом. Перекладав українською твори Мопассана і Меріме з французької, Джека Лондона – з англійської, книжку «Костка Неперський» – з польської. Помер у Голодомор 1933 року.

Богдан Рильський жив головним чином при молодшому братові. Відомий його переклад з російської твору Олександра Гріна «Скарби африканських гір». Помер 1939 року.

Двоє синів Івана Тадейовича Рильського – професійний військовий Максим (1923–1944) та автодорожник Павло (1917 р. народження – пропав безвісти) загинули в Другій світовій війні. Дочка Марія (1910–1968) жила в селі Романівці, працювала на машинно-тракторній станції. Третій син Петро (1911–1988) працював інженером-харчовиком. Друга дочка Любов свого часу працювала друкаркою в газеті. Вона має дочку Тамару Остапенко, художницю-дизайнера, а та – двоє дітей: доньку Оксану, яка працює закрійницею, і сина Петра, який закінчив школу.

У Петра Івановича є син Анатолій – електрик, його дочка Оксана – педагог (має і собі донечку-школярку Ірину); дочка Валентина – медична сестра, має сина Андрія.

Максим Тадейович, побравшись із Катериною Миколаївною Паткевич, усиновив її дитину від першого шлюбу – Жоржика. Георгій Іванович (за кривим батьком Іваном Очкуреньком), але вже Рильський (1919–1980), вдало пройшов війну, будучи її учасником, працював кінорежисером і журналістом по війні. Його син Максим Георгійович Рильський – журналіст, має доньку Катерину, філолога, і онуку Дарину – школярку.

Спільний син Катерини Миколаївни і Максима Тадейовича – Богдан Максимович Рильський (1930–1991), юрист за фахом, очолював літературно-меморіальний музей батька від дня заснування, з 1966 по 1991 рік. Помер на директорському посту – по дорозі до музею. Опублікував спогади про Максима Тадейовича. По Богданові Максимовичу лишилося двоє синів: Андрій, філолог-арабіст, працює і мешкає в Москві, має сина Максима, школяра; другий син Тарас, філолог-славист і журналіст, лишився працювати в Києві, має також сина Назара, студента Київського університету, який вивчає китайську мову.

Найдовший вік і слава судилися Максиму Рильському – відомому поетові, перекладачеві, громадському діячеві, директорів Інституту фольклору й етнографії Академії наук УРСР. Зрозуміла глибина тих почуттів, які будила в серці Максима Рильського згадка про батька. «Гордість наповнює серце при думці, що я син того Тадея», – писав він до дядька Івана Чуприни.

Тадея Розеславовича Рильського не стало 7 жовтня 1902 року, коли йому йшов усього 62-й, власне, в тому віці, що вважається розквітом людської особистості, збагаченої досвідом і опроміненою мудрістю набутків і втрат. Максиму ж було сім років. Миколу Лисенка, одного з найближчих друзів небіжчика, вразило те, що селяни два дні не відходили від домовини, прощаючись із дорогою їм людиною. У листі до їхнього спільного товариша Бориса Познанського він оповідав: «4 пари волів хазяйських запрягли чотири погоничі-парубки у воза, труну, вкриту червоною китайкою, заслугою козацькою, несли всі ми й народ до самого цвинтаря мужицького, на якому покійний бажав бути й похований». Микола Віталійович промовляв над могилою друга. На жаль, це його слово ніде не зафіксоване, але непогамований біль вчувається в рядках листа: «Померла квітка юнацтва 1860-х років, славних років обчеської свідомості й відродження українського національного почуття».

У посмертній згадці про Тадея Рильського Іван Франко зазначав: «Не як учений економіст, а як високо ідеальний чоловік і чесний характер, як один з небагатьох поляків, що своїм життям доказали серйозність своєї любові до рідної України й її народу, лишиться Т. Рильський у нашої пам'яті...»

Михайло Коцюбинський у листі до Володимира Гнатюка зазначав: «То була незвичайно талановита й симпатична людина».

Діяльність Тадея Рильського (21.XII.1840 або 2.I.1841 за н. ст. – 25.IX або 7.X за н. ст. 1902) Сергій Єфремов назвав «цілою епохою в нашому житті». «Рильський виріс у значній шляхецькій сім'ї і вже молодим парубком замислився над тими стосунками національними й соціальними, які бачив він у рідному краї. Разом з Антоновичем виступив він зі сміливим протестом проти шляхецьких утисків над українським народом, разом з ним витерпів усі ті інсинуації, доноси, наклепи, що сипалися з роздроченого шляхецького гнізда на їх голови,

разом кинув у лице вельможному панству обвинувачення в нелюдському поводженні з народом, разом виступив на суд з своїм кругом – і вийшов виправданим на суд історії».

Тадей Рильський до кінця життя був досить значним поміщиком (1900 року йому належало понад 500 десятин землі) і залишався римо-католиком. Виголошення молитов польською мовою не завадило йому бути українським патріотом і не викликало ксенофобської реакції в середовищі його побратимів-творців української національної ідеї. Це й не дивно, адже були вони людьми добре вихованими й високоосвіченими.

Розділ третій

Мама

У дописах сусідніх поміщиків на Тадея Рильського виставлялося за «неблагонадійність» одруження його, дворянина, з романівською селянкою. У слідчій справі 1882 р. серед інших звинувачень Тадеєві Рильському інкримінується одруження 1880 р. з простою романівською селянкою Меланією Федорівною Чуприною і те, що весілля гулялося по-народному. Існує реальний переказ чи анекдот, що Тадей Рильський, викликаний до губернатора Дрентельна, відповів йому, що ніде не записано, що не можна одружуватися з колишніми кріпачками, а весілля він святкував так, як вважав за потрібне.

Після смерті першої дружини Тадей Розеславович побрався, до речі, з молодшою майже вдвічі Меланією Федорівною Чуприною (1861–1926). При цьому Меланія наполягла, щоб вінчання відбулося не в католицькому костелі, а в православному храмі. За це святотатство його відлучили від католицької церкви. З простої селянської родини Чуприн, приятель і щира, Меланія стала йому вірною подругою, доброю господинею, а дітям – дбайливою матір'ю. Чоловік увів її в коло своїх друзів і зацікавлень, сам навчив грамоти, прищепив палку любові до книги. Меланія Федорівна настільки органічно вжилася в роль пані, що освічені друзі-інтелігенти чоловіка навіть не підозрювали про її просте походження.

Євген Маланюк, посилаючись на свідчення Михайла Мухіна, шкільного товариша М. Рильського, писав: «Мати Рильського була взором тактовності, натуральної шляхетності й товариської культури, вона частувала чаєм, як справжня пані дому, і ніхто не відгадав би в її вихованні її селянського походження».

Вирішивши в селянській родині, з дитинства пізнавши нелегку долю і душевну красу хліборобів, Меланія Федорівна і в своїх дітей виховувала повагу до трударів, плакала в них чисте сумління. «Коли хочеш зробити зле, поміркуй як слід, а тоді не роби. Коли ж задумав добре, не вагайся. Ніколи не чини вдень такого, що заважало б спати вночі», – часто повторювала вона синам.

«Мати Максима Тадейовича була дуже приємна людина, великого природного розуму. Вона багато читала, знала художню літературу і в розмові, бувало, згадувала улюблені місця або персонажів різних творів. Вона дбала про те, щоб її родина мала все необхідне. Весь уклад життя, одяг – все було скромне», – тепло відгукувалася про Меланію Федорівну Віра Шпилевич, яка з юних літ знала її.

Тому сини їй відповідали ніжною любов'ю. Бувало, втрюх заведуть її улюблену «Ой мати ж наша, мати, та не журись нами...» Та журитись їй падало, але встигла Меланія Федорівна і втішитись – успіхами Максима, його щасливою поетичною зорею.

На долю цієї жінки випало багато втрат: у 41 рік лишилася вдовою з трьома дітьми, старшого з яких їй судилося оплакувати: Іван несподівано помер 1933 р. (хвороба серця). Богдан хворів на сухоти і пережив матір лише на три роки.

Розділ четвертий

Брати. Дитинство

«Рильський багато чим завдячує в своєму розвитку і враженням дитинства, і впливові оточення, і впливові прочитаних книг», – зауважив академік Олександр Білецький. І все це випливало з чистих батьківських джерел.

Максим народився, коли його батькові було вже 54 роки. Сталося це 19 березня (н. ст.) 1895 р. у Києві, в зимовій квартирі Рильських на вулиці Тарасівській. Через кілька місяців родина переїхала до Романівки, де й минало дитинство майбутнього поета.

«Названо мене Максимом – на честь одного із героїв нашої минувшини, Максима Залізняка, – пояснював поет. – Ім'я прибрав мені батько з своїми друзями – Лисенком, Антоновичем». До речі, мати майбутнього поета дуже хотіла назвати свого мізинчика Володимиром на честь приятеля батька історика Антоновича, але батько наполіг на імені Максим на честь Залізняка. Пісню про «Максима козака Залізняка» Тадей Розеславович любив особливо.

Максим ріс жвавим і непосидючим, устигав на річку, і став, і до лісу, що підступав під саму хату, і до босоногих ровесників, і до їхніх батьків.

«Ось поїздки з батьком у візку, запряженому старим конем Попом (від імені його колишнього власника). Тадей Розеславович править без батога, тільки інколи нокає, йому вторить голосок Максима, кінь повагом прямує і без спонуки зупиняється, стрівши когось із селян чи постерігши, як хазяїн скручує цигарку. Кінь-філософ, бувало, сам завертав до місцевої пивниці... – пригадує в нарисі «Із давніх літ» миготливу мозаїку дитячих вражень поет. – А верби придорожні тихо шумлять, а хати біліють, а польова далечінь мріє – і люди всі здаються щасливими».

«...письма й читання першим учив мене батько, – і дивина у нас за тих часів – українською мовою», – через багато літ він згадає про це й у відомому автобіографічному нарисі.

Тадей Розеславович часто читав дітям уголос твори Т. Шевченка, О. Пушкіна, А. Міцкевича. І чи не тоді вже заронив він у серце малого Максима зерна любові і до книги, і до творінь цих геніїв слов'янства, які стануть його супутниками на все життя.

Початкові лекції писання та читання давав йому ще батько. Проводились вони українською мовою й по українських книжках. «І до недавнього часу в родині зберігся примірник Грінченкової переробки «Робінзона», що її Максим Рильський читав зі своїм батьком», – це уривок з автобіографії поета, писаної 1924 року.

«Пахощі сіна взимку... І пригадується: вечір перед Різдвом, кутя, Свят-вечір. На Свят-вечір, чи то кутю, ніхто – принаймні у нас на Київщині – не ходив, насупереч Гоголеві, в гості. Це було свято родини. Мороз, ясні зорі, сніпок невмолоченого збіжжя на покутті, горщик з узваром і кутя перед ним на сіні. Чарівне язичество, якому ніхто не вірить, а яке підносить душу на хвилях урочистого спокою... – і вечеря: пісний борщ, риба – солоня, смажена на олії, вареники з капустою, чомусь доконче пиріжки з сливами, кутя з маком, узвар із сушені. Саксаганський чи Садовський – не пам'ятаю, хто з них – розповідав, що під Різдво зїздилася до їхнього батька вся сім'я, де хто б не був, сідали до столу.

– Ну, дітки, чи видно мене з-за пирогів? – питав щороку Карпо Адамович.

– Не видно, тату!

– Ну, дай же Боже, щоб і на той рік не було вид но, – казав хазяїн і благословляв трапезу», – згадував згодом Максим Тадейович.

Саме в батьківській оселі Максим був зачарований «граціозною ласкавістю та елегантною простотою Миколи Лисенка», «вперше побачив свідомим, хоча ще й дитячим оком славного «возлюбленика муз і грацій», – і, звісно, поділяв зі старшими, сам ще гаразд не знаючи, що й

до чого, захоплення його особою». Про один з таких приїздів до Романівки оповідає у спогадах про композитора його син Остап: «У пахучому квітнику, серед пишних троянд, ніжних чорнобривців – невеликий чепурний будиночок, що немов приліпився до старого лісу. Столітні дуби, мов велетні-вартові, стоять близько будинку. А ось і господар, Тадей Розеславович, високий, худорлявий, з густою борідкою і бакенбардами на привітному обличчі, аж світитися, що побачив батька.

– Нарешті заїхали до мене, старий друже. Радий вітати вас у своїй господі. А що Остапа взяли з собою – то добре, мої орли не дадуть йому скучати.

З неприхованою гордістю знайомив нас Тадей Розеславович зі своїми «орлами»:

– Найстарший – Іван – то моя права рука в господарстві. Знає і любить землю. Богдан – той у піснях кохається. Чи яке весілля на селі, чи просто парубки збираються, там і шукай його. А оце, – показав Тадей Розеславович на малого хлопчика, такого ж худорлявого, як і батько, що так і блискав на нас своїми чорними оченятами, – найменше моє хлоп'я – Максим. Мале, та, як кажуть, бідове. Занадто розумне на свої малі роки, та й шибенник, яких мало.

...Незабутні дні провели ми у Рильських. Яка це була проста, трудова та дружня сім'я. Я не пам'ятаю, щоб десь ми відчували себе так добре, так невимушено».

Як то й ведеться в родині, мати, Меланія Федорівна, особливо ніжно ставилась до найменшого сина. Розчулившись, бувало, говорила: «Мій Максим буде великою людиною».

Крім батьківської та материнської любові, дитинство Максима було сповите ласкою братерської турботи. Під опікою старших братів, дбайливих і добро зичливих, і зростав найменший. На одному з сімейних фото бачимо п'ятирічного Максима у родинному колі, разом з вісімнадцятирічним Богданом, гімназистом, і двадцятирічним Іваном чи, як звали його домашні, Ясем, студентом. Хлопчик лагідно прихилився до найстаршого брата, який ніжно його при тримує, ще не відаючи, що саме йому невдовзі доведеться бути Максимові за батька, піклуватися про нього і продовжити те незамінне чоловіче начало у вихованні, без якого важко гартувати характер і плекати в собі цілеспрямованість і наполегливість у досягненні мети. На фото бачимо їх з ясними замріяними поглядами, з привабливою зо внішністю і властивою юності безжурністю.

«Красень з тонкими рисами обличчя, схожий на легендарних запорожців, Хвеська Андібера чи когось іншого, як малювали їх кращі художники мого народу», – писав Терень Масенко про портрет Івана Рильського. «Характер мав Іван – мов скойка та перлова, що розкривається лише вряди-годи», – згодом напише Максим про спокійну, врівноважену вдачу брата, мовчазного, зосередженого, що мав добру пам'ять «на речі й імена і спогади беріг, немов дрібний овоч». Саме з його спогадів Максим довідався чимало про батька і його друзів, про їхні мандри селами України ще за студентських літ, про захоплення народною піснею, різні пригоди... «Чимало тих речей Іван розповідав, як човен запливав між довголисті трави», – ці оповіді Максим слухав найчастіше на лоні природи, над плесом романівського ставка, бо змалку призвичаївся разом з братами до риболовлі, і «здавалось – цілий світ у водах між купав тремтів і майорів, одбившись яскраво, і всьому дивувався у простоті малюк, переливаючи у барви кожен звук».

Братові Іванові присвячено «Рибальське послання», в якому, крім замилованих описів природи, згадується і спільна плавба «по озері розмов», і прості книжкові по лиці з поетами «знаними і незнаними» та Аксаковим, Черкасовим і Сибільовим, близькими всім рибалкам.

«Весною ми їздили в поле візком однокінним старим», – це з іншого вірша, з посвятою «Іванові Рильському». «Ми їхали мовчки з тобою, для щастя не знаючи слів», – оживають утішні хвилини дитинства, та невловна й неповторна мить, коли і зелені вруна, і сріблясті води, і голос щиглика сповнюють усе єство всеохопним відчуттям радості й нескінченності земного буття. Братові звіряв Максим найпотаємніші свої думки і мрії, мужнів і набирався сил, постійно відчувуючи його плече.

Старший брат Івана навчив молодшого польської мови, перейнявши її від батька Тадея.

Іван Рильський закінчив юридичний факультет Київського університету, але служити не став, лишився з матір'ю вести скромне господарство, присвятив себе хліборобству. Пізніше, разом із Максимом, учителював у Романівці й працював у сусідньому селі Кошляки, де завідував господарством Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту, згодом перебрався до Києва на посаду діловода школи і завідувача бібліотеки. Родина ж, дружина і п'ятеро дітей, тим часом мешкали в Романівці. Відтоді зберігся лист Івана Тадейовича до родини, з якого він постає ніжним і турботливим батьком. У цьому ж листі – згадка про можливу роботу над сільськогосподарським словником. З другої половини 1920-х рр. М. Рильський прилучив старшого брата до перекладацької роботи – з англійської, французької, польської мов. Так, у перекладах І. Рильського видано роман К. Ане «Кінець однієї епохи» (редакція М. Рильського), повість Владислава Оркана «Костка Наперський». Та найбільше перекладав він Гі де Мопассана. Шостий том його творів («Книгоспілка», 1929) – це оповідання, перекладені братами Рильськими – Іваном та Максимом. І в сучасних виданнях Мопассана знаходимо переклади І. Рильського, які відзначаються точністю й ліризмом, вдало передають психологічний стан героїв французького класика. З раптовою смертю І. Рильського наша культура втратила талановитого перекладача, творчі можливості якого тільки почали розкриватися.

Середульший із братів Богдан, скінчивши Київський університет, через хворобу, що дочасно звела його в могилу, не зміг виявити повністю свій талант. А він вельми кохався в пісні, мав чудовий голос. Про спів брата Богдана поет Максим Рильський скаже: «І звуки линуць вдаль, як птиці довгокрилі, що понад водами в вечірню каламуть летять, прощаючись, і квилять, і зовуть...» Богдан був мрійливої, поетичної вдачі, але його планам про далекі подорожі та сцену не судилося збутися. Він мав загострене відчуття справедливості: так, під час погромів 1905 р. кинувся на озвірілого чорносотенця, що збиткувався над беззахисною жінкою. Крім музичних здібностей, Богдан мав поетичний хист. Він також пробував свої сили на літературній ниві: 1930 р. в його перекладі вийшов роман Олександра Гріна «Скарби африканських гір».

Дитячі літа Максима проходили не тільки у колі родини, а й у товаристві «виключно селянських дітей» села Романівка.

«Село Романівка розташоване над річкою Унавою, що утворює кілька ставків. З величезним романівським ставом зв'язані наймиліші мої дитячі й юнацькі спомини: тут я проводив цілі дні з єдиними товаришами моїх дитячих літ – селянськими хлопчиками, – тут був посвячений моїми братами, а також великим їхнім приятелем романівським селянином Денисом Каленюком у мистецтво вудіння риби і полювання з рушницею, що й донині дає мені чудові години відпочинку, тут приглядався до таких милих, «тургенівських» людей, як цей же самий Денис, безсумнівний поет за натурою, завзятий співак, людина, здатна цілими годинами безмовно насолоджуватися запахом водяних трав і квітів, як швець, мисливець, рибалка, музикант і неспинний фантаст Родіон Очкур, тут навчився любити нашу тиху, нашу світлу природу. Все ж ці ідилії не закривали від мене того, чим було тодішнє село, і страшенна бідність хоча б того ж Родіона Васильовича, в якого я часто бував у гостях, вид напіврозваленної хати мого друга Яська Ольшевського і напівголих його братиків і сестричок не могли не викликати в мені зовсім інших, далеко не ідилічних думок і почуттів, яким розвинутих дано було пізніше», – писав згодом в автобіографії 1940 р. поет Максим Рильський.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.